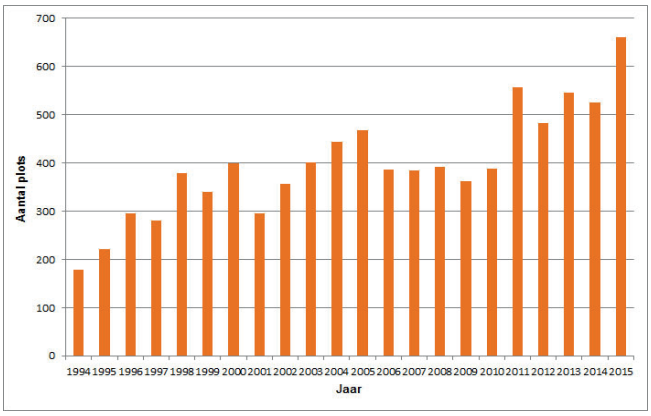
Resultaten Meetnet Dagactieve Zoogdieren 2015
Elk voorjaar zijn er weer veel vogeltellers van Sovon die ook de zoogdieren tellen die zij in hun telgebied tegenkomen. Dankzij deze tellers en de faciliteiten die Sovon biedt om die tellingen door te geven is het mogelijk om veranderingen in de populatie van een aantal algemeen voorkomende soorten 'dagactieve zoogdieren' te volgen. Dit telproject voor zoogdieren is alweer vele jaren onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Hier bespreken we de resultaten tot en met 2015.

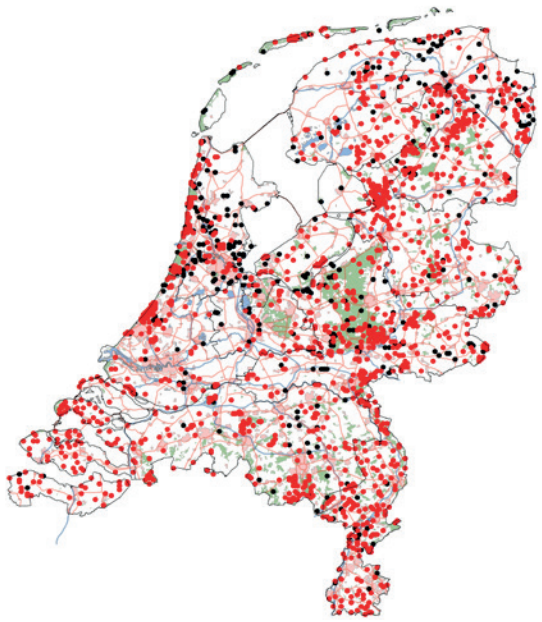
Aantal en ligging van de plots
In de periode 1994-2015 werden vanuit ruim 1.980 plots over één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. Het aantal plots waarvan zoogdiertellingen wordt doorgegeven lag de laatste jaren rond de 500 per jaar, maar is in 2015 sterk toegenomen (figuur 1).

Figuur 1. Aantal plots waarvan over de periode 1994-2015 gegevens zijn binnengekomen.

Figuur 3. Indexen van de aantalsontwikkeling van de haas in Nederland, Zuid-Holland en Friesland in de periode 1997-2015 (bron: ZV/CBS).

Figuur 2. Ligging van de plots waarvan zoogdiergegevens zijn ontvangen over de periode 1994-2015 (zwart bolletje alleen gegevens van vóór 2005, rood bolletje gegevens vanaf 2005).

Indexen
Indexen en trends worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekend met het programma TRIM. Daarbij wordt, waar mogelijk, gecorrigeerd voor over- of onderbemonstering en ontbrekende waarnemingen. Dit levert voor elk teljaar een indexcijfer voor de populatiegrootte, waarbij de getelde aantallen in een bepaald jaar (meestal het eerste teljaar) op 100% wordt gesteld. Ook berekent TRIM een lineaire trendwaarde die de gemiddelde toe- of afname over de reeks van teljaren weergeeft. Met behulp van deze trendwaarde wordt verder bepaald in hoeverre de veranderingen in de populatie van de soort vallen in de categorieën sterke afname, matige afname, stabiel, matige toename of sterke toename. Soms is het niet mogelijk een significante trend te berekenen, bijvoorbeeld omdat de aantallen getelde dieren sterk fluctueren. We noemen de trend dan 'onzeker'.

Haas
De afname van de populatie hazen na de start van de tellingen is sinds 2003 omgebogen naar een herstel (figuur 3 aantal plots (n)=1440). Over de gehele periode is er landelijk sprake van een stabiele populatiegrootte.
In de meeste provincies is de populatie over de periode 1997-2015 stabiel. Uitzondering is Utrecht met een onzekere trend, terwijl in deze provincie de laatste tien jaar een sterke afname heeft plaatsgevonden. Het duingebied, Drenthe en Zuid-Holland laten over de gehele periode nog steeds een matige afname zien.

Ook in het rivierengebied is er de laatste tien jaar sprake van een matige afname. In Drenthe is er echter de laatste tien jaar een matige toename, evenals in Friesland en het zeekleigebied.

Konijn

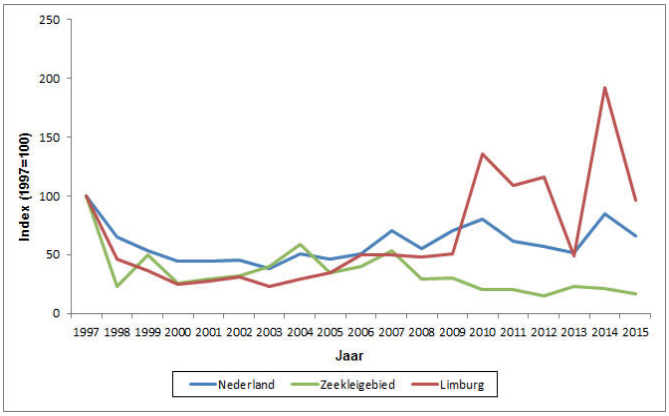
Bij het konijn is sprake van een neerwaartse trend in de beginjaren van de tellingen, waarna de populatie vanaf 2003 weer opkrabbelt (figuur 4 n=892). Deze daling weerspiegelt de effecten van de virusziekte RHD (soms ook afgekort als VHS), die in het begin van de jaren '90 voor het eerst in ons land werd gesignaleerd. Kijken we naar de gehele periode (1997-2015) dan is er net als vorig jaar sprake van een matige toename van de populatie in Nederland. Wel is te zien dat er in 2015 een afname heeft plaatsgevonden. In hoeverre hier sprake is van effecten van het recent opgedoken nieuwe type virus, RHDV-2 is niet bekend, maar verwacht mag worden dat een effect niet uit kan blijven. Aankomende jaren zal dat duidelijk moeten worden. Het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) doet onderzoek naar deze ziekte en elders in dit nummer kun je daar meer over lezen.

In het zeekleigebied blijft het konijn het moeilijk hebben, ook in 2015 nam deze populatie verder af, met het resultaat dat er nog steeds sprake is van een matige afname over de periode 1997-2015. In Limburg is nog steeds sprake van een sterke toename, ondanks een flinke afname in 2015. In Friesland, Drenthe, Noord-Holland en Zuid-Holland neemt de populatie matig toe. In Drenthe was de situatie vorig jaar nog stabiel. De situatie is nu wel stabiel in Overijssel en Gelderland, terwijl dat vorig jaar nog onzeker was. In de provincies Groningen, Utrecht, Noord-Brabant en Flevoland blijft de ontwikkeling onzeker.

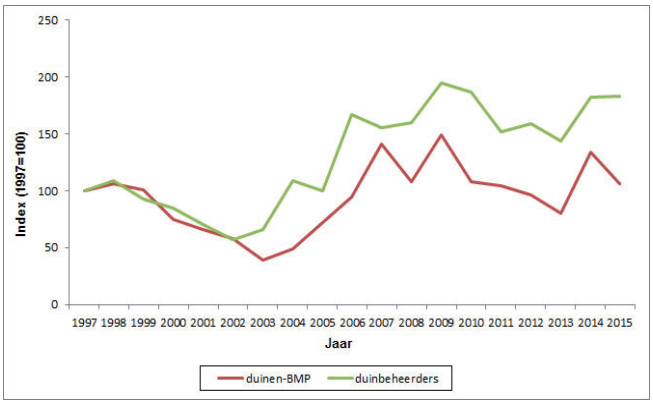
De populatie in de duinen kent nog steeds een matige toename, al is er wederom een afname in 2015. Een andere gegevensbron, tellingen van terreinbeheerders in de duinen, laat een toename van de populatie over de periode 1997-2015 zien (zie figuur 5 en elders in dit nummer). Het vergelijkbare verloop van de indexen tussen de tellingen van BMP en terreinbeheerders is opvallend. Ook op de hogere zandgronden, het laagveen, het rivierengebied, de stedelijke omgeving en het agrarische gebied is er over de periode 1997-2015 sprake van een matige toename. In bos en moeras is de populatie stabiel.

Eekhoorn

De populatie van de eekhoorn is in Nederland over de periode 1996-2015 matig afgenomen (figuur 6 n=466). De verwachting dat in 2014 en 2015 de eekhoornpopulatie zich vanwege een redelijke hoeveelheid mast van eik en beuk in de herfst van 2013 en 2014 en de zachte winters zou herstellen, is maar deels uitgekomen.

Figuur 4. Indexen van de aantalsontwikkeling van het konijn in Nederland, het zeekleigebied en Limburg in de periode 1997-2015 (bron: ZV/CBS).

Figuur 5. Indexen van de aantalsontwikkeling van het konijn in de duinen volgens de BMP-tellingen en volgens de tellingen van terreinbeheerders in de periode 1997-2015.

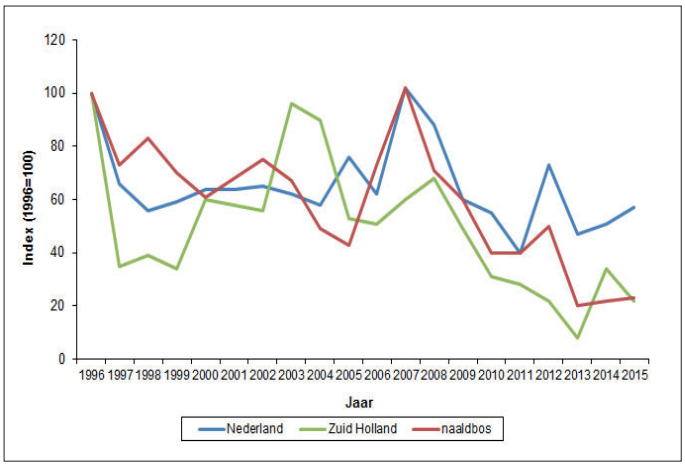
Met name landelijk is het herstel gering. Mogelijk is dit te verklaren door de ziekte toxoplasmose die in 2014 optrad en ook in 2015 nog slachtoffers maakte. Toen werden enkele honderden dode dieren gemeld en werden zelfs eekhoorns gemeld die dood uit de boom vielen (zie ook Zoogdier voorjaar 2016).

In de duinen is het herstel van de eekhoornpopulatie wel sterker, maar in 2015 is de populatie toch weer afgenomen wat resulteert in een matige afname over de periode 1996-2015.

Verder is er nog steeds een opvallend verschil in de trends in loof- en naaldbos. In loofbos is de populatie stabiel, maar in naaldbos is, net als landelijk, sprake van een matige afname. Het is niet bekend hoe dit verschil verklaard kan worden.

Per provincie komen in een aantal gevallen onvoldoende gegevens binnen om op provinciaal niveau betrouwbare trends te bepalen. Voor de provincies waaruit wél voldoende gegevens komen, blijkt dat er in Overijssel, Gelderland, Noord-Holland en Limburg sprake is van een stabiele trend. Vorig jaar was de trend in Noord-Holland nog onzeker.

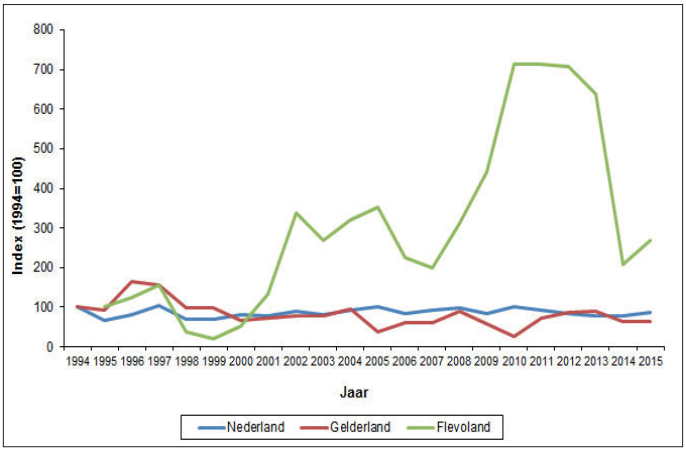
In Drenthe, Zuid-Holland en Noord-Brabant is sprake van een matige afname.
Kijken we naar trends over de laatste tien jaar, dan blijkt er een sterke afname in de duinen, naaldbos, Drenthe en Limburg. Een matige afname vindt plaats in loofbos.
De vooruitzichten voor 2016 zijn wat betreft voedsel niet ongunstig. In de herfst van 2015 was er hier en daar wel eikenmast, maar geen of nauwelijks beukenmast. Deze herfst komt er een overvloed aan beukennootjes en daarmee zijn de vooruitzichten voor 2017 zeer gunstig. Een en ander zal ook afhangen van het optreden van ziekten. Daarom hier nog eens de oproep om verse dode eekhoorns die niet langs de weg liggen aan te melden via www.dwhc.nl voor onderzoek.

Figuur 6. Indexen van de aantalsontwikkeling van de eekhoorn in Nederland, Zuid Holland en naaldbos in de periode 1996-2015 (bron: ZV/CBS).

Vos

De populatie van de vos in Nederland over de periode 1994-2015 is net als voorgaande jaren stabiel (figuur 7 n=764). Ook in Drenthe, Noord-Holland, hoge zandgronden, agrarisch gebied en de duinen is de stand stabiel. Een significant matige afname wordt geconstateerd in Gelderland, stedelijke omgeving en bos. Een significant matige toename is te zien in Zuid Holland (vorig jaar nog stabiel), Flevoland (vorig jaar nog onzeker) en het zeekleigebied. In de andere provincies en fysisch geografische regio's (fgr's) is de ontwikkeling onzeker.
De laatste tien jaar is de populatie op de hogere zandgronden matig afgenomen, terwijl deze in de duinen juist matig is toegenomen.
De ontwikkeling in Flevoland is opvallend met de verschillende pieken en dalen. In de eerste jaren schommelt de index rond de 100, na 2001 vindt er een verdrievoudiging plaats. Vervolgens schiet de populatie na 2008 door naar een index van rond de 700 om na 2013 weer in te storten. Na overleg met werknemers van Staatsbosbeheer Flevoland en de Faunabeheereenheid Flevoland zijn deze pieken en dalen enigszins te verklaren. De piek na 2001 kan mogelijk te maken hebben met het optreden van mond en klauwzeer in 2001, waardoor terreinen niet betreden mochten worden en daar dus ook niet kon worden gejaagd. Daarnaast trad toen de nieuwe Flora- en faunawet in werking waarbij de vos een beschermde diersoort werd en minder bejaagd. De toename in de periode 2009-2013 is minder makkelijk te verklaren. Mogelijk gaat het hier om een combinatie van een hoge overleving van jonge vossen in de Oostvaardersplassen als gevolg van de vele kadavers. Die jonge vossen verlaten de Oostvaardersplassen omdat er geen ruimte voor ze is en vestigen zich elders in Flevoland. In die periode neemt het aantal meldingen van vossen in Almere en Lelystad flink toe, mogelijk door een gedragsverandering waarbij de vos zich minder schuw opstelde en daarmee een groot nieuw leefgebied innam. De afname die vanaf 2013 inzet heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het gebruik van lichtbakken bij de afschot van vossen. Met deze methode zijn in korte tijd veel vossen te schieten. In 2015 werd deze afschotmethode verboden, we zijn dan ook benieuwd of de vos weer gaat pieken.

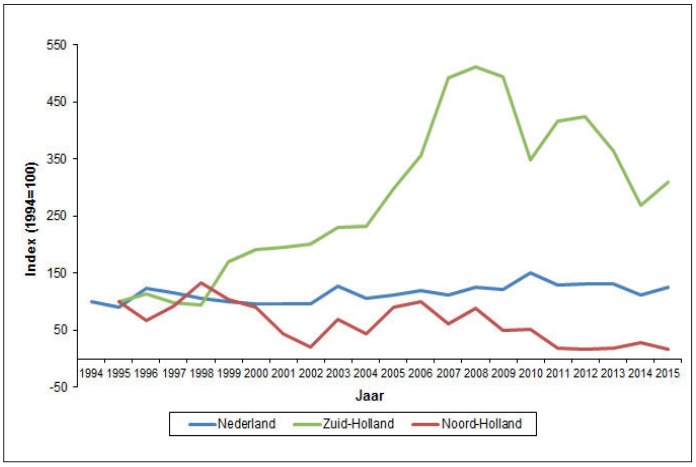

Figuur 7. Indexen van de aantalsontwikkeling van de vos in Nederland, Gelderland en Flevoland in de periode 1994-2015 (bron: ZV/CBS).

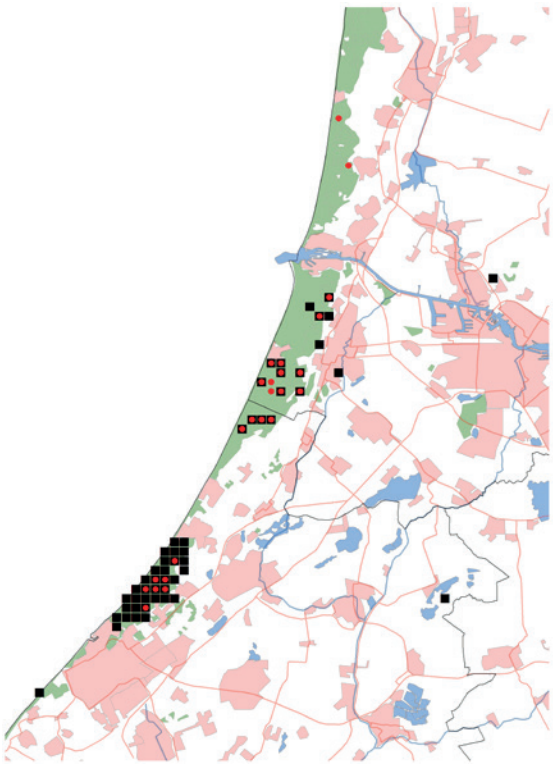
Ree

Het ree is in Nederland in de periode 1994-2015 matig toegenomen (figuur 8 n=1307). Eenzelfde trend wordt geconstateerd voor de provincies Drenthe, Gelderland en Limburg, de fgr's rivierengebied, hoge zandgronden, agrarisch gebied en het biotoop bos. In Zuid-Holland en in de duinen is de toename afgevlakt, maar is er nog steeds sprake van een sterke toename. Voor de laatste tien jaar geldt voor Zuid-Holland en de duinen dat de populatie echter matig is afgenomen. Opvallend is dat ook in Noord-Holland juist sprake is van een matige afname over de hele periode en de laatste tien jaar zelfs een sterke afname. Het is niet duidelijk in hoeverre de afname van het ree samenhangt met de toename van het damhert.

Wel valt op, dat daar waar in Noord-Holland reeën voorkomen nagenoeg altijd ook damhert wordt gemeld (figuur 9). In Zuid-Holland is dat alleen het geval bij de grens met Noord-Holland. Bij Den Haag is het damhert nog niet overheersend aanwezig (veel kilometerhokken waar de soort nog niet waargenomen is in het meetnet). Nu er vergunningen zijn afgegeven om in Noord-Holland enkele duizenden damherten af te schieten zijn we erg benieuwd welk effect dit op de stand van het ree zal hebben. In Groningen, Friesland, Overijssel, Noord-Brabant, Flevoland, laagveen, moeras en het zeekleigebied is de trend stabiel. In Utrecht, Zeeland en het stedelijke gebied is onduidelijk hoe het met het ree gaat (onzekere trend).

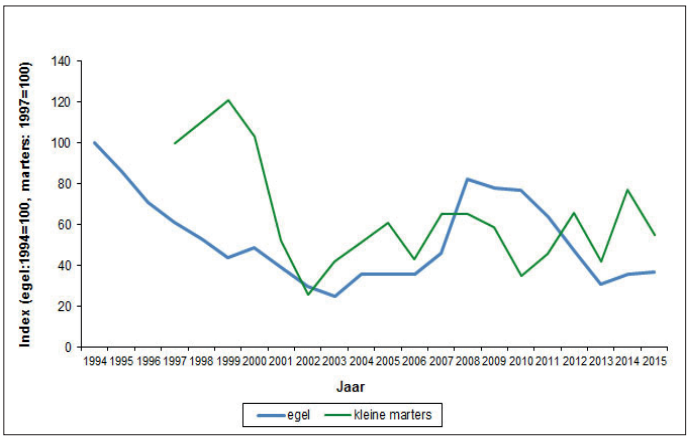
Figuur 8. Indexen van de aantalsontwikkeling van het ree in Nederland en Noord- en Zuid-Holland in de periode 1994-2015 (bron: ZV/CBS).

Figuur 9.Waarnemingen van ree en damhert binnen het meetnet DAZ-BMP in de duinen in de periode 2005-2015 (zwart vlakje ree, rode stip damhert).

Egel

De trend van de egelpopulatie is over de periode 1994-2015 stabiel. Vorig jaar was er nog sprake van een onzekere trend. Al is de populatie stabiel over de gehele periode, hij bevindt zich wel op een relatief laag niveau (figuur 10 n=238).

Figuur 10. Index van de aantalsontwikkeling van de egel en kleine marterachtigen (wezel, hermelijn en bunzing) in Nederland in de periode 1994-2015 (bron: ZV/CBS).

Bunzing, hermelijn en wezel

Van de drie kleine marterachtigen zijn helaas zo weinig telgegevens dat de betrouwbaarheid van trendberekeningen zeer beperkt is (hoge standaardfouten). De trends voor wezel, hermelijn en bunzing afzonderlijk zijn onzeker. Deze soorten zijn waargenomen in respectievelijk slechts 69, 85 en 91 plots, en daarin bovendien niet jaarlijks. Dat maakt de trends en indexcijfers van de afzonderlijke soorten gevoelig voor invloeden die met toeval te maken hebben. Wanneer we de drie soorten samen nemen, wordt de standaardfout een stuk kleiner, maar ook dan is er sprake van een onzekere trend over de periode 1997-2015 (indexen zie figuur 10 n=208).

NEM Meetnet Dagactieve Zoogdieren

Digitaal invoeren van waarnemingen
Inmiddels wordt het overgrote deel van de waarnemingen via de website van Sovon doorgegeven. Daarvoor willen we iedereen hartelijk bedanken. Voel je daar helemaal niets voor, geen nood en gewoon doorgaan, want we blijven papieren opgaven invoeren.

Zonder de hulp van de vrijwilligers, de vogelaars met hart voor zoogdieren, die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken, is dit meetnet niet mogelijk. Wij willen hen allen van harte danken voor hun inzet en hopen dat zij daarmee nog vele jaren met veel plezier door zullen gaan.

Daarnaast willen we de tellers die nog niet (of niet meer) meedoen opnieuw oproepen om de geringe tijdsinvestering die nodig is om zoogdierwaarnemingen door te geven, toch in dit meetnet te stoppen. Ook Sovon willen we graag bedanken voor de bereidwillige medewerking, met name ook vanwege de positieve gevolgen van de wijzigingen bij de web-invoer van BMP gegevens voor het aantal getelde zoogdierplots.

Team Meetnet Dagactieve Zoogdieren:
Vilmar Dijkstra (Landelijk coördinator), Martijn van Oene en Marnix de Zeeuw (CBS).